OHANGLAR SALTANATINING MUTLOQ DAHOSI: VOLFGANG AMADEUS MOTSART IJODI

Saydaliyeva Roziya
Özbekıston Davlat konservatorıyası1 - kurs magistri.
Kabduraxmanova L.B.
Ilmiy rahbar. Dotsent.

https://doi.org/10.5281/zenodo.23947967

Annotasiya. *Uşbu maqolada Volfgang Amadeus Motsart ijodining öziga xos xususiyatlari, uning jahon musiqa san'ati rivojiga qöşgan hissasi hamda Vena klassik maktabining şakllanişidagi örni yoritilgan. Kompozitorning opera, simfoniya, fortepiano konsertlari va diniy musiqa janrlaridagi ijodiy merosi, musiqiy dramaturgiyasi hamda badiiy-uslubiy xususiyatlari tahlil qilingan. Şuningdek, Motsart musiqasining inson ruhiyati va tafakkuriga ta'siri, uning jahon musiqa madaniyatidagi ahamiyati oçib berilgan.*

Kalit sözlar: *Volfgang Amadeus Motsart, Vena klassik maktabi, musiqiy meros, opera, simfoniya, fortepiano konserti, Rekviyem, musiqiy dramaturgiya, klassik musiqa, Motsart effekti.*

Volfgang Amadeus Motsart (1756–1791) nafaqat Ğarbiy Yevropa klassik musiqasi, balki butun insoniyat tarixidagi eng yorqin va betakror ijodkorlardan biridir. U bor-yöği 35 yil umr körgan bölsa-da, musiqaning barça mavjud janrlarida mukammal va öçmas asarlar yaratişga ulgurdi.

Motsart ijodi Vena klassik maktabining eng yuqori çöqqisi hisoblanadi. Uning musiqasidagi tuğma yengillik, çuqur garmoniya va falsafiy teranlik asrlar davomida tinglovçilarni hamda musiqaşunoslarni hayratga solib kelmoqda.

V.A.Motsart Zalsburgda tuğilgan va yoşligidanoq uning fenomenal qobiliyati namoyon bölgan. U uç yoşida klavesin çalib, beş yoşida mustaqil ravişda kiçik musiqiy asarlar bastalay boşlagan. Otasi Leopold Motsart öğlining noyob iste'dodini körib, uni butun Yevropa böylab ijodiy safarlarga olib çiqdi. Uşbu gastrolyar yoş Volfgangga turli mamlakatlar (Italiya, Fransiya, Angliya, Germaniya) musiqiy madaniyati bilan yaqindan tanişiş va ularning eng yaxşi an'analarini özlaştiriş imkonini berdi. Motsartning xotirasi şunçalik kuçli ediki, u murakkab köp ovozli asarlarni bir marta eşitgandanoq notaga xatosiz tuşira olardi.

Voyaga yetgan Motsart Zalsburgdagi saroy musiqaçisi lavozimidan voz keçib, Venada mustaqil ijodkor sifatida yaşay boşladi. Bu davr uning uslubining töliq şakllanişi va erkin ijodiy parvozi bilan xarakterlanadi. U musiqada qat'iy qoliplardan qoçib, har bir asarga insoniy hissiyotlar va jonli dramatizmni olib kirdi.

Volfgang Motsart universal kompozitor edi. U özining qisqa, ammo sermahsul faoliyati davomida 600 dan ortiq yirik va kiçik janrdagi asarlar yaratdi. Uning merosi 41 ta simfoniya, 20 dan ortiq opera, 27 ta fortepiano konserti, köplab torli kvartetlar, sonatalar va çerkov musiqasini öz içiga oladi. Motsart har qanday janrga murojaat qilmasin, unda yangilik qila oldi va janr çegaralarini kengaytirdi. Uning musiqasida quvonç va qayğu, hayotsevarlik va fojiaviylik şunday gözal garmoniyada birlaşganki, bu hodisa keyinçalik musiqa estetikasida mutloq mukammallik mezoni deb tan olindi.

Kompozitor ijodining eng muhim ustunlaridan biri uning operalaridir.

U musiqali teatr olamida şunçaki kuy bastalovçi emas, balki buyuk dramaturg va psixolog sifatida namoyon böldi. Motsartgaça bölgan operalarda qahramonlar köpinça bir tomonlama (faqat ijobiy yoki salbiy) tasvirlangan bölsa, u qahramonlarning içki dunyosini, ularning ziddiyatli keçinmalarini musiqa tili yordamida oçib berdi. U ariya va ansambllarni şunday mukammal tuzganki, bir vaqtning özida bir neçta personaj öz xarakteri va tuyğularini alohida ohangda kuylaydi.

Uning uçta buyuk operasi jahon teatri xazinasidan munosib örin egallagan:

'Figaroning uylanişi' (Le Nozze di Figaro): Uşbu komik opera ijtimoiy tengsizlik va insoniy munosabatlarni ötkir satira hamda yengil, jozibador kuylar orqali tasvirlaydi.

'Don Juan' (Don Giovanni): Drama va komediyani özida mujassam etgan uşbu asar inson nafsining fojiasi va taqdir muqarrarligi haqidagi falsafiy asardir.

'Sehrli nay' (Die Zauberflöte): Nemis milliy opera (zingşpil) janrining çöqqisi bölib, u ertaknamo syujet ortiga yaşiringan çuqur gumanistik, falsafiy va ma'rifatparvarlik ğoyalarini tarğib qiladi.

V.A.Motsart simfonik musiqa rivojiga ham beqiyos hissa qöşdi. Uning simfoniyalari va konsertlari orkestr imkoniyatlarini yangi bosqiçga kötardi. Ayniqsa, uning hayotining sönggi yillarida (1788-yilda) bor-yöği bir neça oy içida ketma-ket yozilgan 39, 40 va 41-simfoniyalari Vena simfonizmining eng yorqin namunalari hisoblanadi. 40-simfoniya (sol-minor) özining lirik fojiaviyligi, çuqur dardi va lirik ohanglari bilan butun dunyoda eng maşhur simfonik asarga aylandi. 41-simfoniya ('Yupiter') esa özining uluğvorligi, polifonik murakkabligi va optimistik ruhi bilan ajralib turadi.

Fortepiano konsertlari sohasida Motsart yakkaxon çolğu (pianiha) va orkestr munosabatlariga tamoman yangiça yondaşdi. Ular endi şunçaki jör böluvçi emas, balki teng huquqli dialog iştirokçilariga aylandi. Uning konsertlarida dramatik töqnaşuvlar va çuqur lirik monologlar navbatma-navbat almaşinib turadi.

V. Motsart hayotining sönggi yilida (1791) öta oğir moddiy va jismoniy şaroitda yaşaşiga qaramay, özining eng sirli va uluğvor asari — 'Rekviyem' (Requiem) ustida işladi. Noma'lum qora kiyimdagi şaxs (graf Valsigg vakili) tomonidan xotinining xotirasi uçun motam messasi sifatida buyurtma qilingan uşbu asarni Motsart göyo özining ölimi uçun yozayotgandek his qilgan. Bu asar inson ruhiyatining Tangri bilan aloqasi, ölim oldidagi qörquv, puşaymonlik va ilohiy keçirim haqidagi eng ta'sirli musiqiy obidadir.

Afsuski, kompozitor asarni yakunlaşga ulgurmay vafot etdi. Uning eng ta'sirli qismi bölgan 'Lacrimosa' (Köz yoşlar kuni) dagi dastlabki sakkiz taktdan söng Motsartning hayoti yakun topdi. Keyinçalik asar uning şogirdi Frans Ksaver Zyusmayr tomonidan bastakorning qoralama qaydlari asosida yakuniga yetkazildi. 'Rekviyem' bugungi kunda ham jahon xor va orkestr musiqasining eng yuqori, eng köp ijro etiladigan va eng ta'sirli asari bölib qolmoqda.

V. Motsart musiqasining özига xosligi va mukammalligi nafaqat san'atşunoslik, balki zamonaviy ilm-fan (neyrobiologiya va psixologiya) tomonidan ham örganilmoqda. Tadqiqotlar şuni körsatadiki, Motsart asarlarini tinglaş inson miya faoliyatini faollaştiradi, fazoviy fikrlaşni yaxşilaydi va stressni kamaytiradi. Bu hodisa fanda 'Motsart effekti' (The Mozart Effect) nomini olgan bölib, uning musiqasidagi matematik aniqlik va tabiiy garmoniyaning inson asab tizimiga ijobiy ta'siri bilan izohlanadi.

Volfgang Amadeus Motsart 35 yillik qisqa umri davomida musiqada asrlarga tatigulik inqilob yasadi. U özidan keyingi kelgan barça buyuk bastakorlar, jumladan, Lyudvig van Betxoven, Frans Şubert, Pyotr Çaykovskiy va boşqalar uçun ulkan ilhom manbai va ideal maktab vazifasini ötadi. Motsart musiqasi vaqt va makon çegaralarini buzib ötib, insoniyat mavjud ekan, yaşaşda va qalblarni zabt etişda davom etadi.

Foydalanılgan adabıyotlar

1. Abert G. Motsart i Betxoven // Sov. muzıka. 1991. – № 12. – S. 70–74.
2. Alyşvang A. Venskie klassiki. Gaydn, Motsart, Betxoven. – M.: Gos. filarmoniya, 1945. – 59 s.
3. Blinova S. Venskaya simfoniçeskaya şkola XVIII veka («Malye mastera»). – Vologda: Rus, 2003. – 160 s.